

keresztnevek még ragadványnévvel is inkább csak az „alacsonyabb származású” főhősnőknél fordulnak elő.

PAPP ÁGNES KLÁRA

Álnevek a „Beszélő”-ben

Mint az bizonyára mindenki előtt ismeretes, az 1981. októberétől kiadott Beszélő című folyóirat a rendszerváltozást megelőző évtized legolvasottabb, legjelentősebb ellenzéki lapja volt – a maga nemében egyeduralkodó. A „Beszélő” nem kért, – hiszen nem is kapott volna – lapengedélyt, illegálisan működő, úgynevezett szamizdat kiadvány volt, indulásakor kétezres példányszámmal. Magánlakásokon nyomták, magánemberek terjesztették baráti körben, ismerősök között.

Az alkotók az első számban előre bocsátották:

„A Beszélő szerkesztőségében nincsenek telexgépek, tudósítóit nem tudja újságírói igazolvánnyal a helyszínre küldeni. Csak akkor lesz miről beszélnie, ha olvasói a segítségére sietnek. Kérünk mindenkit, aki úgy gondolja, hogy közlésre érdemes hír birtokában van, keressen meg bennünket. Minden eset érdekel, amikor egy vagy több ember cselekvés közben jogait tartja szem előtt, nem azt, hogy feljebbvalói mit helyezelnek. Szívesen veszünk kész tudósítást, de szóbeli közlést is. Közlemények – mint a sajtóban szokás – megjelenhetnek a szerző nevével, álnéven vagy név nélkül.”

Az államhatalom – persze – nem nézte sem jószemmel, sem tétlenül a szamizdat-sajtó működését: házkutatások, lefoglalások, őrizetbe vételek sora kísérte a „Beszélő” történetét. Akik hasábjain cikket közöltek, bizony számíthattak a rendőri szervek érdeklődésére, a szankciók pedig (munkahelyről való elbocsátás, útlevel-bevonás, joggyakorlás korlátozása stb.) nem maradtak el. Ennek köszönhető, hogy – bár többen nem voltak hajlandók álnevet használni, vállalván nevüket és a következményeket – sokan név nélkül publikáltak. Az írások előtt, vagy után azonban rendszerint pseudonym-eket találunk.

Ezekkel foglalkozik rövid tanulmányunk. A kiindulási alap az 1981–89-es számokat tartalmazó „Beszélő”-összkiadás névmutatója volt, amely az álneveket és – kivételtől eltekintve a hozzájuk tartozó valódi neveket is tartalmazza. Munkám során két esetben módosult a jegyzék: kiderült, hogy ki áll az egyik – a névmutató által ismeretlennek tartott – álnév mögött, illetve egy valódinak hitt

névről bizonyosodott be, hogy pseudonym. A névmutató – sajnos – nem foglalja magában az összes álnevet (főként egyes rövidebb lélegzetű olvasói levelek álnevei hiányoznak), ezt saját gyűjtésemmel igyekeztem pótolni.

Előre kell bocsátanom, hogy tanulmányom jelenlegi állapotában csonka, hiszen számos álnév körülményeit nem sikerült megfejteni, részben a tulajdonos kiletének, tartózkodási helyének, elérhetőségének ismerete hiányában, de főként a rendelkezésre álló idő szűkös volta miatt.

A névanyag feldolgozásánál a következő módszert alkalmaztam: először összevettem az álneveket a kapcsolódó valódi nevekkal (már itt tisztázódott néhány álnév–valódi név viszony), másodjára a különböző szövegek tartalmi-stilisztikai vizsgálata következett a hozzájuk tartozó álnevek fényében (ez is gazdag eredményt hozott), majd Kőszeg Ferenc főszerkesztőhöz fordultam, aki számos – többek között a szerkesztőség által adott, illetve érdekesebb – pseudonym eredetét világította meg. Ezután a legközvetlenebb módszer következett: próbáltam maguknál az álnévviselőknél tudakozódni – itt kerültek birtokomba a legösszetettebb álnév-magyarázatok.

A pseudonym-használatnak számos oka lehet, például az eredeti név egyszerűsége, közönségessége, rossz hangzása, vagy a figyelem felkeltése, egy újság esetében akár az is, hogy úgy tűnjék, több írója van, stb. Az álnevek alkalmazásának leggyakoribb oka azonban a rejtőzés, a mi esetünkben kizárólag erről van szó. A „Beszélő” álneveire pillantva: vannak, melyekről azonnal látszik, hirdetik magukról, hogy pseudonym-ek (például *iff. Kontár Barnabás, Fürge Jonathán, - da -, átutazó, Sobri József*), míg mások tökéletesen illeszkednek a valódi névrendszerbe (például *Balogh Sándor, Eperjesi Géza, Molnár Péter, Fülöp Endre, Gereben Pál*).

Egyes álnevek közvetlen kapcsolatban vannak a valódi névvel, ilyenek a kezdőbetűkből állók:

Dalos György	<i>D. Gy.</i>
Eörsi István	<i>E. I.</i>
Bernard Guetta	<i>B. G.</i>
Haraszi Miklós	<i>H. M.</i>
Kis János	<i>K. J.</i>
Klanczay Gábor	<i>K. G.</i>
Kőszeg Ferenc	<i>K. F.</i>
Litván György	<i>L. Gy.</i>
Szilágyi Sándor	<i>Sz. S.</i>
Tamás Gáspár Miklós	<i>T. G. M.</i>
Szalai Erzsébet	<i>S. Z.,</i>

illetve a rendhagyók:

Ludassy Mária fordított	<i>M. L.-je,</i>
-------------------------	------------------

Kardos Andrásnál a - KA - } Értelmes szócskát ad, és nem
 Molnár Istvánnál a - mi - } derül ki, hogy egy név kezdő-
 betűi.

Magyar Bálint és Juhász Pál közös cikküket *B.P.* álnéven publikálták, amely a Bálint és Pál első kezdőbetűiből áll. Míg Barna Imre - *b* - pseudonym-ja a vezetéknev első betűje, Solt Ottilia - *t* - je az utolsó. Ezek a polygrammok azonban nem mindig fedték el viselőjük személyét, főleg a belső szerkesztőségi tagok alkalmazták egyszerűen rövidítésként kisebb lélegzetű írásaik szignálására.

Találunk olyan álneveket is, amelyek tartalmazzák a valódi egy elemét:

Lengyel László	<i>Magyar László</i>
Máthé-Tóth András	<i>Vizöntő András</i>
Árva László	<i>Zuglói L.</i>
Takács András	<i>András László</i>
Szabó Miklós	<i>Szabó M. Barnabás</i>

Míg mások az eredeti név kisebb-nagyobb mértékben eltérő változatai:

Kószeg Ferenc	- szeg
Győri György	<i>Győrik György</i>
Gravátsch Péter	<i>Ács, Ács Péter</i>

Az anagramma és a palindrom – valamilyen okból – nem volt használatos álnévalkotó eszköz. Egy próbálkozásról van tudomásom: Dömötör Adrienne használt anagrammát, de a szerkesztők valamiért nem találták jónak és *Kelemen Abel* néven közölték cikkét.

A „Beszélő” álneveinek túlnyomó többsége azonban semmiféle logikai kapcsolatban sem áll az eredeti nevekkal. Közülük a legegyszerűbbek a kétbetűsek, amelyekhez talán teljes pseudonym-alakok tartoznak:

Bába Iván	- Da -
Erdélyi Sándor Zoltán	<i>R. Á.</i>
Fényi Tibor	<i>G. T.</i>
Lányi András	<i>P. f.</i>
Lengyel Gabriella	<i>B. D.</i>

Jelentős számú esetben az álnév a hozzá tartozó cikk tartalmi-stilisztikai vonásaival kapcsolatos. Ilyet általában egyszeri közlők alkalmaztak, írásukkal kapcsolatos álnevet választva, illetve a többszöri szerzők ezeket az álneveket csak az adott cikknél használták. Az „átutazó” álnéven publikáló Barna Imre írásában Dániát (Shakespeare Hamletje nyomán) allegóriaként használja, és magát benne „átutazónak” nevezi. Nővé Béla lefordította Orwell „Animal farm” -ját (1984, AB Független Kiadó). Saját fordítását veszi védelmébe egy „Beszélő”-beli cikkel, amelyet „*a fordító*” néven ad közre. Rainer M. János „Adatok az 1956-os forradalmat követő megtorláshoz” című írását, melybe statisztikai eredményeket közöl, *Fényes Elek*-ként szignálja (Fényes Elek a magyar statisztika egyik úttörője, az 1948–49-es szabadságharc után börtönbe kerül). Somogyi János

jogász a „jogtudó” álnevet használja jogászati témájú cikkénél. *Ipolyi Lajos* néven ír egy ismeretlen a Felvidéki Madách-ünnepségekről. *Bégány Attila* „A társadalompolitikai és honismereti klubok 2. nyári tábora” című kritikáját „*Egy klubtag*” néven közli. Ezzel példát is mutat: a válaszcikk aláírása ugyanis „*Két klubtag*”. „*Békés békétlenek*” Magyarországon címmel érkezett egy gondolatfüzér a „Beszélő”-höz névtelenül. A szerkesztők úgy gondolták, nevesíteniük kell. *Köszeg Ferenc* a „*Páci Ferenc*” nevet adta, amelyben a paca (béke) szó rejlik. Ez az álnevesítés még a szerkesztőségen belül sem lett köztudott, olyannyira, hogy a névmutató valódi névként tünteti fel. *Krasznai Zoltán* „Jelszavaink legyenek: haza és haladás” című cikkében a társadalom agyonideologizált, indoktrinált voltát kifogásolja, méltán választhatta tehát, a „szabadgondolkodó” pseudonym-et. *Varga István* egy népfrontos vitaforumról számol be. Egyes szám első személyű szatirikus írásmódja Swift-ére, a híres angol íróéra emlékeztet, így a nevet már csak le kell fordítani és létrejön a „*Fürge Jonathán*” álnév.

Orosz István ellenzékéről szóló írásában külső szemlélőként mondja el észrevételeit, álneve: *kívül-álló*. *Péterffy Ágoston* építőmérnök a Bős-Nagymarosi vízlépcsőről szóló tanulmányánál egy ironikus beszélő nevet alkalmaz: *ifj. Kontár Barnabás*. *Nagy György* „A romániai magyar értelmiség jelenéről - jövőjéért” ír, álneve kettős név: *Erdélyi Árpád-Tegzes András*. *Erdélyi Ágnes Duray Miklós* felvidéki emberjogi aktivistát mutatja be cikkében, feltehetőleg ezért dönt az *Eperjesi Géza* pseudonym mellett.

Az álnévhasználatban a rejtőzködés, illetve annak mímelése fokozható a nemek fölcserélésével, vagy az író(k) számának megváltoztatásával:

András Ferenc	<i>Láng Ilona</i>
Dömötör Adrienne	<i>Kelemen Ábel</i>
Erdélyi Ágnes	<i>Eperjesi Géza</i>
Lányi András	<i>Lehrstück Mária</i>
Szabó Miklós	<i>Kun Ágota</i>
Fencsik Flóra	<i>Beretvás Benjámín</i>
	(az alliteráció megmaradt)

Valószínűleg ide tartozik az ismeretlen valódi nevű *Bak Ilona* is, aki cikke hangvétele, tartalma alapján ítélve alighanem férfi.

Az írók száma változik meg a következőkben:

Hegedűs B. András	<i>Kolosi László - Németh Péter</i>
Nagy György	<i>Erdélyi Árpád-Tegzes András</i>
Tamás Gáspár Miklós	<i>Csiky János-Tarr Gergely</i>
Magyar Bálint-Juhász Pál	<i>B. P.</i>

Már meglévő nevek álnévként való használatára 7 példa akad a „Beszélő”-ben:

[ismeretlen]	<i>Sobri József</i>
--------------	---------------------

[ismeretlen]

Bauer Tamás

Dalos György

Bokros Lajos

Magyar Bálint

Rainer M. János

Magyarra fordítással kér pseudonym jött létre:

Varga István

Hegyí György

Megszokott álnév fajta az egyszerű beszélő név, amely semmilyen magyarázatot, háttérismeretet sem kíván:

Benyó Bertalan

Dalos György

Dezső László

Hann Endre

Zay László

Krasznai Zoltán

Spartacus

Krenner Tibor

Dr. Zöld Marci

Rikardo Dávid

Kürthy Emil

Fényes Elek

Fürge Jonathán-ja (Jonathan Swift)

Hallgatag Kornél-ja (Cornelius Tacitus)

Szóló Benedek

Auctor

Bujdosó Kálmán

Reményi Szilárd

Koppány Bálint

szabadgondolkodó.

A legérdekesebbek – vitán felül – azok a pseudonym-ok, amelyek megfejtéséhez a tulajdonos életrajzának, életkörülményeinek, esetleg belső világának alapos ismerete, vagy az álnévviselő vallomása szükséges. A „Beszélő”-ben találunk ilyeneket: F. Havas Gábor egyik felmenőjét Beck Ö. Fülöpnek, édesapját pedig Havas Endrének hívták. Irántuk való tiszteletből alkotta meg a *Fülöp Endre* álnevet. Lányi András *Lehrstück Mária* néven publikálta írásait. Ennek az álnévnek két vonulata van. Egyrészt: Bertolt Brecht saját ifjúkori műveit nevezte Lehrstücknek (Etüd), talán az álnévviselő saját írásaira is találónak érzi ezt, másrészt: félreérthetetlenül utal Leibstück Máriára, 1848–49 férfiruhás szabadságharcos-nőjére (Lányi András női öltözéket vesz). Magyar Bálint ükapja, *Kürthy Emil* nevét használja. Kürthy egyébként újságíró volt, többek között a Pesti Hírlapnál, a Pesti Naplónál, a Magyar Hírlapnál. Maga is írt álnéven (Pl. Kóbor lovag, és Egy látcsőves úr). Bauer Tamás *Csonka Dénes*-ként adta közre írásait. Bár belső szerzőnek számított, amikor egyik cikkében az Új Márciusi Frontról fejtette ki pozitív véleményét, amely azonban ellentétes volt a szerkesztőség elképzelésével. Mivel kisebbségi nézetet vallott, nem képviselte a szerkesztőség véleményét. Ezért egy új álnéven közölték cikkét (*Krenner Tibor*). Az álnév Krenner Miklós erdélyi publicistára utal (aki egyébként Spectator néven írt).

A „Beszélő” alighanem legizgalmasabb pseudonym-je – ezzel zárom tanulmányomat – Iványi Gábor methodista papé: *Fehér Dániel*. Egyszerű név, igen tömör, tartalmas. Iványit egy koncepciók egyházi perben nagyfokú engedetlenség vádjával elítélik és megfosztják papi hivatásának gyakorlásától. Az álnév erre felel. A *fehér*, mint a lelki tisztaság, jóság, sallangmentesség

metaforája szerepel. *Dániel* magyarul annyit tesz: Isten az én bírám. Ezzel csengnek össze – továbbá – az Ószövetség Dániel Könyvének 12/3. alatt található sorai is.

Áttekintésem itt véget ér. Valószínűleg teljesen befejezni sohasem lehetne, de azt hiszem, hogy a „Beszélő” álneveinek nagy részét sikerült bemutatnom és feltárnom felkeltve és kielégítve az érdeklődők figyelmét – és talán némi parányi adalékot szolgáltatva a magyar álnév kutatás számára.

MÉCS LÁSZLÓ

Vizes helyekre utaló földrajzi nevek a Dunántúlon

Számos esetben elhangzott, illetve leírt megállapítás, hogy a különböző közigazgatási egységek (megyék, egykori járások), illetőleg tájegységek szerint az elmúlt közel harminc évben közzétett, az adott területen lakók körében még élő nevek gyűjteményei bőséges anyagot kínálnak a legkülönfélébb vizsgálatokhoz. Ezek többnyire az egyes kötetek adattárában található helynevekből indulnak ki, de több olyan írás is napvilágot látott már, amely a névgyűjtemények zömében közölt, az illető területen használatos földrajzi köznevek szójegyzékére alapozva vizsgált bizonyos jelenségeket. Előadásomhoz kapcsolódóan a viszonylag friss irodalomból itt csak a következőket említem: FEKETE PÉTER, Földrajzi köznevek és földrajzi jellegű jelzők Tiszaszőlősen. Benkő-Eml. 167–77; KÁLNÁSI ÁRPÁD, Névföldrajzi térképlapok Szatmárból. Benkő-Eml. 321–6; HOFFMANN ISTVÁN, Helynevek nyelvi elemzése. Debrecen, 1993 – ez utóbbiban bő irodalomjegyzék is található.

Előadásomban olyan helynevekkel, illetve (földrajzi) köznevekkel foglalkozom, amelyek egy adott terület egykori vagy még a névgyűjtés idején is fennálló vizes, nedves voltára utalnak. Vizsgálódásaimból – egyelőre – kihagytam azokat a szavakat, amelyek a köznyelvben és a nyelvjárások nagyobb részében is evidensen magukban hordozzák a 'nedvesség' szemantikai jegyét (ilyenek pl. a *folyó, patak, ér, tó, pocsolya, láp, mocsár* stb.), illetve azokat a tulajdonneveket, amelyeknek a „jelentése” 'folyó', 'patak' stb. (ilyenek pl. *Rába, Duna, Gerence* stb.).

Ezzel szemben a rendelkezésemre álló anyagból a következő szempontok szerint gyűjtöttem: 1. (földrajzi) köznevek, amelyek az adott kisebb vagy nagyobb régióban helynévként önmagukban vagy szerkezetek tagjaként állva egy